

שופך דם האדם

מים ראשונים: כבר נדרשנו לנושא רציחה ושפיכות דמים, הן בדברינו [קין והבל הרצח הראשון](#) בפרשת בראשית והן בדברינו [לא תרצח](#) בפרשת יתרו. בשניהם נדרשנו גם לפסוק שלנו שהרי הוא הצייווי הברור הראשון של התורה, מלבד מה שאדם יכול להבין מעצמו, על רציחה או כלשון הרמב"ם: שמירת הנפש. ואם נכפול דברים ונחזור על מדרשים ומקורות שהבאנו שם, עם שואבי המים הסליחה ובע"ה יקוים בנו: אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש (חגיגה ג ע"א).

שופך דם האדם באדם דמו ישפך כי בצלם אלהים עשה את האדם: (בראשית ט ו).¹

רס"ג ספר האמונות והדעות מאמר ג – בין איסור רציחה להענשה

... דן על קין בעבור הרגו הבל, נד ונע בלבד, ודן אחרי כן בהריגה כל רוצח. וזה ג"כ איננו ביטול,² כי הקב"ה לא צוה להרוג את הרוצח, כי אם בדין ועדים. וכיון שלא נמצא זה בעת הרג קין את הבל, לא נתחייב ההרג, אך ענשו בזולתו. הלא תראה שאמר לנח (בראשית ט ו) "שופך דם האדם באדם דמו ישפך".³

בראשית רבה טז ו פרשת בראשית – מצוות אדם הראשון (באי בראשית)

"ויצו ה' אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכלי" (בראשית ב טז) - ר' לוי אמר: צווהו על שש מצוות. "ויצו" - על עבודת כוכבים, כמו שאתה אומר: "כי הואיל הלך אחרי צו" (הושע ה יא). "הי" - על ברכת השם, כמו שאתה אומר: "ונוקב שם ה' " (ויקרא כד טז). "אלהים" - אלו הדיינים, שנאמר: "אלהים לא תקללי" (שמות כב כז). "על האדם" - זו שפיכות דמים, שנאמר: "שופך דם האדם" (בראשית ט ו). "לאמר" - זה גילוי עריות, שנאמר (ירמיה ג) לאמר הן ישלח איש את אשתו וגו'. "מכל עץ הגן אכול תאכלי" - צווהו על הגזל.⁴

מכילתא דרבי ישמעאל יתרו מסכתא דבחדש יתרו פרשה ח – ממעט דמות המלך

כיצד נתנו עשרת הדברות? ה' על לוח זה וה' על לוח זה.⁵ - כתיב אנכי יי' אלהיך וכנגדו לא תרצח, מגיד הכתוב שכל מי ששופך דם, מעלה עליו הכתוב כאלו ממעט בדמות המלך.⁶ משל למלך בשר ודם שנכנס למדינה והעמיד

¹ חצי הפסוק הראשון, הצייווי והדין: "שופך דם האדם באדם דמו ישפך", מתקשר לפסוק בספר במדבר לה לג: "וְלֹאֲרֹץ לֹא יִכְפֹּר לְדָם אֲשֶׁר שָׁפַךְ בָּהּ כִּי אִם בְּדָם שִׁפְכוּ". החצי השני, נימוק הדין: "כי בצלם אלהים עשה את האדם", מזכיר לנו שאין זו הפעם הראשונה בה מוזכרת בריאת האדם או עשייתו **בצלם אלהים**. קדם לפסוק זה, הפסוק בבראשית א כז: "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצַלְם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם". שם לעניין הבריאה והבאת חיים לעולם וכאן לאיסור גדיעתם. אגב, הביטוי "צלם אלהים" מיוחד לפרשות בראשית ונח ואיננו חוזר שוב עוד במקרא, להוציא אולי פרק ח בתהלים.

² ביטול היינו הטענה שהמצווה או האיסור שכתובים בתורה אינם תמיד בתוקף ובתורה עצמה כבר יש מי שלא קיים אותם. ראה שרס"ג נלחם שם באלה "שיראו מהם ביטול ציווי והזהרה" ושטוענים על לקיחת אחות לאישה, על מעשה העקדה, פרשת בלעם ועוד.

³ רצח שייך למצוות השכליות, כלשון חכמי מחשבת ישראל הראשונים. ראה שמונה פרקים שמונה פרקים לרמב"ם פרק ו: "והם הדברים המפורסמים אצל בני האדם כולם שהם רעות, כשפיכות דמים, וגניבה, וגזל, והונאה וכו'". גם אם לא כולם יסכימו עם דברי הרמב"ם שם שאלה מצוות שנפש מעולה גם לא משתוקקת להם (כדבריו שם), עדיין סביר שיסכימו עם דברי אור החיים שיש דברים מוסכמים: "שהשכל מחייבם כגון כבוד אב ואם גניבה גזילה אונאה רציחה וכדומה" (אור החיים במדבר יט ב). לפיכך אולי אין איסור רציחה מיד אחרי בריאת העולם ודי לנו במצוות פרו ורבו על צד החיוב, וקין נענש על דבר מוסכם ומושכל. אבל, אומר רס"ג, עונש הריגה לרוצח, לא היה ולכן קין קיבל עונש אחר ("עונשו בזולתו"). לפיכך בא הפסוק בפרשת נח, להחיל הגדרה ועונש פורמליים, גם למה שנראה לכאורה פשוט וברור ולהעצים את המשמעות המוסרית והערכית של נטילת חיים שאולי היא לא תמיד שכלית וברורה והנפש לפעמים כן משתוקקת להם. כך או כך, חיפשנו קשר לפרשת השבוע שעבר, לרצח הבל ע"י קין, מכאן ואילך נדון בפסוק עצמו.

⁴ שגרת הלשון "מצוות בני נח" הולמת את דעת ר' יהודה בגמרא סנהדרין נו ע"ב: "רבי יהודה אומר: אדם הראשון לא נצטווה אלא על עבודה זרה בלבד" ועל שאר שש המצוות נצטוו אחר המבול. אך רוב המדרשים (בראשית רבה זה, סדר עולם רבה פרק ה, הגמרא בסנהדרין נו ע"ב, פסיקתא דרב כהנא יב ועוד) מקדימים את שש מתוך שבע מצוות בני נח, כבר לאדם הראשון בגן עדן (עוד לפני היותו יודע טוב ורע!), כולל איסור שפיכות דמים שהוא ענייניו. "על האדם" בפרשת בראשית מקדים את "שופך דם האדם" בפרשת נח, והרי לנו חזוק למצוות השכליות ופתח להבנת עונשו של קין. (אז אולי נכון יותר לכנותם "מצוות באי בראשית"). אך דרש ופשט הפסוקים נשאר בעינו: דווקא כאן, אחרי המבול, אחרי שהותר להרוג בהמה וחיה ולאכול בשר, הצטווה האדם שלא לעשות בבני מינו את מה שהותר לו בבעלי החיים. ראה פירוש רמב"ן על הפסוק שלנו שמקשר את איסור שפיכת דמים עם היתר שחיטת בעלי חיים אחר המבול. ובמדרש אגדה (בובר) בראשית פרק ט: "שופך דם האדם באדם. ולמה החמיר הקב"ה בהריגת אדם, מה שלא החמיר בהריגת הבהמה? לפי שבצלם אלהים ברא את האדם, וזה בא ומיעט את הדמות".

⁵ ראה דברינו [עשרת הדברות – חמישה כנגד חמישה](#), בפרשת יתרו.

⁶ ראה בראשית רבה לד יד: "דרש ר"ע: כל מי שהוא שופך דמים מעלים עליו כאלו הוא ממעט את הדמות, מאי טעמא? שופך דם האדם באדם דמו ישפך, מפני מה? כי בצלם אלהים עשה את האדם". זה אותו רבי עקיבא שדורש במסכת אבות פרק ג משנה יד:

לו איקונות ועשה לו צלמים וטבעו לו מטבעות; לאחר זמן כפו לו איקונותיו שברו לו צלמיו ובטלו לו מטבעותיו ומיעטו בדמותו של מלך. כך, כל מי שהוא שופך דמים, מעלה עליו הכתוב כאלו ממעט בדמות המלך, שנאמר: "שופך דם האדם וגוי כי בצלם אלהים עשה את האדם" (בראשית ט ו').⁷

מכילתא דרבי ישמעאל יתרו מס' דבחדש פרשה ח - אזהרה

לא תרצח למה נאמר? לפי שנאמר: "שופך דם האדם" (בראשית ט ו'), עונש שמענו אזהרה לא שמענו! תלמוד לומר: לא תרצח.⁸

מסכת סנהדרין דף עב עמוד ב - בין רודף

רודף שהיה רודף אחר חבירו להורגו, אומר לו: ראה שישראל הוא, ובן ברית הוא,⁹ והתורה אמרה: "שופך דם האדם באדם דמו ישפך" (בראשית ט ו'), אמרה תורה: הצל דמו של זה בדמו של זה.¹⁰

שמות רבה טז ב פרשת בא - ייהרג ואל ייהרג

תנינן: בכל מתרפאין חוץ מעבודת כוכבים, וגילוי עריות, ושפיכות דמים. כיצד? שאם יאמרו לו לאדם בוא והרוג את הנפש ואתה מתרפא, אל ישמע להן. שכן כתיב: (בראשית ט) שופך דם האדם באדם דמו ישפך, הואיל וכל מי שהוא שופך דם האדם באדם דמו ישפך, היאך יכול החולה להתרפאות בשפיכות דמים!¹¹

שמות רבה ל טז פרשת משפטים - הריגה בשוגג

"חביב אדם שנברא בצלם חבה יתירה נודעת לו שנברא בצלם, שנאמר (בראשית ט) בצלם אלהים עשה את האדם". שים לב שהוא מצטט את "בצלם אלהים" שלנו ולא זה של בריאת האדם בפרשת בראשית (ראה הערה 1 לעיל).

⁷ מקובל לומר שבמצוות בין אדם לחברו (ובין בן אדם לחברה/לציבור, ראו בדברינו [בין אדם לחברו ובין למקום](#) ביום כיפור) יש תמיד גם מרכיב של בין אדם למקום, שהרי הקב"ה הוא שציווה על מצוות אלה. במילים אחרות, סיבת הציווי בתורה על מצוות המושכלות והמקובלות בחברה האנושית, היא להזכירנו שגם אלה מלמעלה ניתנו, גם בהם יש "מורא שמים". מדרש זה יכול להיחשב למקור טוב לרעיון זה. בצו האנושי הבסיסי ביותר, שמירה על הנפש, יש גם צו אלוהי. הרוצח, פוגע גם בקב"ה אשר ברא את האדם בצלם וציווהו פרו ורבו ו"לא תהו בְּרָאָה לְשִׁבְתָּ יָצְרָה" (ישעיהו מה יח). ראה בדברינו [לא תוהו בראה](#) בפרשת בראשית.

⁸ לא די לנו ב"על האדם" של ספר בראשית וגם לא ב"שופך דם האדם" של פרשתנו, התורה צריכה לחזור ולהזהיר על הציווי הכל כך שכלי וברור של שפיכות דמים, פעם שלישית, בעשרת הדברות. אמנם, רמב"ן, בספר האמונה והבטחון פרק יט מחזיר אותנו לעניין המצוות השכליות, כשהוא אומר: "לא תרצח לא תנאף לא תגנוב, לפי שאלו המצוות הם שכליות ומתחייבות מדרך השכל והחכמה ואפילו לדעת הפתאים, לפיכך קיצר דבריו ולא האריך בהם כמו האחרות". אבל לצד זה יש בתורה אזכורים נוספים של נושא רציחה ובהם פרשת רוצח וערי מקלט בספר במדבר פרק לה (ראו בדברינו [משה וערי המקלט](#) בפרשת ואתחנן, כולל העקיצה שם למשה על שהרג את המצרי, מובא בדברינו [הנמכת דמותו של משה](#) בדפים המיוחדים), ושם גם אזהרה לא לקחת כופר לרוצח והפסוק החותם: "וְלֹא תַחְנִיפוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֶתֶּם בָּהּ כִּי הָאָרֶץ הִיא יְחִיפָה אֶת הָאָרֶץ וְלֹא יִכְפֹּר לְדָם אֲשֶׁר שָׁפַךְ בָּהּ כִּי אִם בְּדָם שָׁפַךְ". משמע שאין הדברים שכליים ופשוטים כל כך וצריכים אזהרה אחרי אזהרה. ואם נחזור למכילתא הנ"ל, ראה "תנועה נגדית" בפסיקתא רבתי פ' פסוקא כא - ה' הדברות פ' קמייא: "שדילתני בסיני - לא תרצח, חזקתני ותוכל - שופך דם האדם באדם דמו ישפך". כל עשרת הדברות צריכים חיזוק והציווי בפרשה שלנו: "שופך דם האדם באדם דמו ישפך", הוא החיזוק לציווי "לא תרצח" שבעשרת הדברות.

⁹ וכן הוא הנוסח בספרי זוטא במדבר לה יב ובמכילתא דרבי ישמעאל משפטים - מסכת דכספא פרשה כ: ישראל או בן ברית. האם יש כאן ניסיון לצמצם את הפסוק בפרשת נח, שלפי פשוטו הוא לעולם כולו, רק לישראל? נראה שלא, שהרי הלכות רבות נלמדות מהפסוק בפרשתנו לאיסור רציחה. ראה כל פרשה לד בבראשית רבה ובפרט סימן יד שם: "א"ר חנינא: כולהם כהלכות בני נח: בעד אחד, בדין אחד, בלא עדים, ובלא התראה, ע"י שליח, ע"י עוברים". (לגבי דין עוברים, ראה סנהדרין נז ע"ב: "שופך דם האדם באדם דמו ישפך, איזהו אדם שהוא באדם - הוי אומר זה עובר שבמעמי אמר"). נראה שפסוק זה משמש לשני ראשי חץ. לדינים של בני נח שמייוחדים להם, ודינים שהם רק לישראל, שהרי בית דין מישראל לא ישפוט את בני נח. ודין רודף הוא אולי מיוחד רק לישראל וצריך עיון רחב ומעמיק יותר בנושא נכבד זה.

¹⁰ ובספרי זוטא (ראה הערה קודמת) הנוסח הוא: "הצל נפשו של זה בנפשו של זה". ובמכילתא (שם) יש המשך לדין של מי שרדף אחרי אדם להורגו ונכנסו לחורבה ויצא הרודף עם סייף מטפף דם, שאי אפשר לדון אותו להריגה משום שאין עדים. באדם דמו ישפך - רק בבית דין מסודר. אבל בשעה שהוא רודף, מותר להורגו ולהציל את הנרדף. ראו איך בתחילה הרודף אחרי הרודף מנסה לשכנע אותו בדברי נעם ומוסר: "ראה שישראל הוא, ובן ברית הוא", ואח"כ עובר לאזהרה שמי שרוצח - דינו למיתה, ובסוף רודף אחריו אפילו עד כדי הריגתו (אם "להצילו באחד מאבריו" וודאי שעדיף, גמרא סנהדרין נז ע"א). סוף דבר, שני מקרי קצה אלה נלמדים מהפסוק: "באדם דמו ישפך" - דין רוצח (איסור החמור של רציחה שהוא כפגיעה בדמות המלך), ודין רודף (ההיתר ליטול את החוק לדיינים במקרים קיצוניים ולהרוג אדם). כפי שמסביר רש"י בגמרא שם: "והתורה אמרה שופך דם האדם באדם דמו ישפך - כל הרואה אותו ישפך דמו בשביל אותו אדם שהוא רודף דהיינו באדם - בשביל הצלת אדם הנרדף". אגב, בהמשך הגמרא שם - בסנהדרין, דף עג ע"א, משמע שלומדים דין רודף ממקור אחר, מהפסוק: לא תעמוד על דם רעך, או בהיקש מדין נערה המאורסה (בדין לא קצר). ובגמרא ברכות סב ע"ב, לומדים דין רודף מהכלל: "בא להרגך השכם להרגו" (דרשת חכמים על דין גנב במחתרת, שמות כב א). ולא ברור מדוע דרשת המכילתא מהפסוק שלנו, איננה מספקת ולא מוזכרת בגמרא.

¹¹ גם כאן, יש לימוד אחר בגמרא לאיסור של הצלת נפש ע"י הריגה, היינו ייהרג ואל ייהרג (יעבור), מסברה פשוטה: מאי חזית דדמא דידך סומק טפי (מה ראית שהדם שלך אדום יותר) (פסחים כה ב, יומא פב ב, סנהדרין עד א). זה אחד מהמקרים הבודדים בתלמוד של לימוד דין בסיסי מסברה (לימוד מסברה יש הרבה בתלמוד הבבלי). ואילו כאן, פסוק מפורש, המתפרש כפי שראינו לשני מקרי קצה (מלבד הדין הבסיסי של כל בית דין לשפוט ולהרוג): לדין רודף מחד גיסא, לאיסור הצלת נפש בנפש מאידך גיסא.

לכך, אין מצוה שלא הזהיר עליה הקב"ה ... "מכה איש ומת, מות יומת" (שמות כא יב) - מי גרם לו מיתה? שלא נסתכל בתורה, שכתוב בה: "שופך דם האדם באדם דמו ישפך" (בראשית ט ו). משל לאדם שקיפח איקונין של מלך ועלה לבימה.¹² אמר המלך: לא קראת בדיוטִּגְמָא שלי,¹³ שכל מי שנוגע באיקונין שלי הוא אָבֵד? למה לא חסת על עצמך? כך, אם הרג אדם נפש, כאילו הוא מעביר איקונין של מלך והוא נידון ואין לו חיים, שאדם נברא בדמות מלאכי השרת. ואם הרג בשגגה נתן לו האלהים מקום שיברח לשם.¹⁴ ואם הרג במזיד, אפילו כהן גדול הוא נהרג.¹⁵

דברים רבה (ליברמן) פרשת ואתחנן – קטיעת שרשרת הרציחות

"אורך ימים" - אמרו ישראל: היכן הוא אריכות ימים? אדם הורג נפש, ואף הוא נהרג, שנאמר: "שופך דם האדם באדם דמו ישפך" (בראשית ט ו), נמצאו הכל נהרגין ונרצחין בחייהם, ואיזו היא אריכות ימים?! אמר להם הקב"ה: איכפת לכם, חייכם שאני מתקין לכם רפואה שתתקנו לכם ערי מקלט, שאם יהרג אדם בשגגה, יהא בורח לערי מקלט ונמלט מגואל הדם.¹⁶

דברים רבה ב כה פרשת ואתחנן – הפסוק לא תמיד מתקיים

... על ששה דברים נצטווה אדם הראשון על עבודת כוכבים, ועל חלול השם, ועל הדינים, ועל שפיכת דמים, ועל גילוי עריות, ועל הגזל ... ועל כן יש סליחה חוץ משפיכות דמים, שנאמר: "שופך דם האדם באדם דמו ישפך" (בראשית ט). א"ר לוי: והרי כמה בני אדם שהרגו ומתו על מטותיהן.¹⁷ השיבו אותו: מהו "באדם דמו ישפך" - כשיבואו כל בני אדם לעתיד לבוא, אותה שעה דמו ישפך.¹⁸

אמרו: מעשה בשני אחים שהרג אחד מהם את חברו. מה עשתה אמן? נטלה כוס אחד ומלאתו מדמו והניחה אותו במגדל. והיתה נכנסת כל יום ויום ומצאה אותו הדם תוסס. פעם אחת נכנסה והביטה אותו ומצאו ששתק. אותה שעה ידעה שנהרג בנה האחר לקיים מה שנאמר: "שופך דם האדם באדם דמו ישפך".¹⁹

פירוש חזקוני - הכח של בית הדין

¹² הובא לדין. ראו ירושלמי ראש השנה א ג: "אמרו בית דין: היום ראש השנה, הקב"ה אומר למלאכי השרת: העמידו בימה, יעמדו סניגורין יעמדו קטיגורין, שאמרו בני היום ראש השנה. נמלכו בית דין לעִבְרָה למחר, הקב"ה אומר למלאכי השרת: העבירו בימה יעברו סניגורין יעברו קטיגורין, שנמלכו בני לעברה למחר".

¹³ צו המלכות, פקודת המלך. בנמשל, זו התורה.

¹⁴ ראה הרחבת העניין של רוצח בשגגה, בהמשך לדימוי של איקונין המלך, בדברים רבה ב ל, פרשת ואתחנן: "לנוס שמה רוצח - רבנן אמרין: למה הדבר דומה? לחֶרֶשׁ שהיה עושה איקונין של מלך. מתוך שהוא עושה בה, נשברה לתוך ידיו. אמר המלך: אילו בטובתו שיברה, היה נהרג. עכשיו ששיברה שלא בטובתו, ייטרד למטלון (מכרות). כך גזר הקב"ה: שופך דם האדם באדם דמו ישפך, אבל מי שהורג נפש בשגגה שלא בטובתו, גולה ממקומו, שנאמר: ונס אל אחת הערים האל וח".

¹⁵ עניין זה של כהן גדול שלכאורה לא היה נידון על רצח, בדומה למלך (ראה שאול בהמשך המדרש), צריך בירור. אפשר שהעניין קשור להוראת התורה: "מעם מזבחי תקחנו למות", שהמקדש כאילו מכפר. ראה דברינו [לאחוז בקרנות המזבח](#) בפרשת משפטים. לגבי מלך, ראה המשך המדרש שם: "אין לך גדול משאול ... מי גבה הימנו? הדם שהיה בידו במיתתו. לא ישראל גבו אותו, אלא הגבעונים ... הכהנים מחלו לו והגבעונים לא מחלו לו ... ומן הדבר הזה היה דוד מתיירא, שנאמר: (תהלים נא) הצילני מדמים אלהים". ראה דברינו [הגבעונים](#) בפרשת נצבים.

¹⁶ אגב ערי מקלט ודין רוצח בשגגה שהזכרנו לעיל, הבאנו מדרש זה שגם הוא בדין ערי מקלט בפרשת ואתחנן. (ראה דברינו [משה וערי המקלט](#) בפרשת ואתחנן). את שאלת המדרש על סבב ההריגות האינסופי, כולל בית דין שהורג גם אם בדין, גם הוא בכלל: "שופך דם האדם באדם דמו ישפך". וברקע נראה שעומד דין גואל הדם. נראה שאפשר לקשר היטב לדיונים ולהתחבטויות לגבי עונש מוות בחברה הכלל-אנושית. תשובת המדרש היא רק על רוצח בשגגה. שם מנסים לקטוע את סבב ההריגות ונקמות הדם. ראה תוספתא מכות ג ה איך שני תלמידי החכמים המלווים את הרוצח בשגגה לעיר המקלט מדברים על לבו של גואל הדם: "אל תנהג באיש הזה מנהג שופך דם כי בשגגה בא מעשה לידו" - צריך לקטוע את שרשרת הדמים. אבל לא לגבי רוצח בזדון! זה שמתרים בו והוא עונה בבוטות: "יודע אני ועל מנת כן אני עושה" (תוספתא סנהדרין יא ד). וכשבא רבי עקיבא, שראינו את דבריו לעיל על ביטול הדמות, ומקצין לצד השני ופוסל למעשה את כוחו של בית הדין להוציא רוצח בזדון להורג: "סנהדרין ההורגת אחת לשבע שנים או אפילו אחת לשבעים שנה נקראת "חובלנית" ורבי טרפון ורבי עקיבא אומרים: אילו היינו בסנהדרין - לא נהרג אדם מעולם", עונה להם רבן שמעון בן גמליאל: אף הן מרבין שופכי דמים בישראל (מכות ז ע"א). נראה בפשטות שרבן גמליאל מכוון לפסוק שלנו והופכו על פניו. מי שמתחסד ולא הורג רוצחים בזדון, סופו שהוא שופך דמים.

¹⁷ ואיפה "דמו ישפך" של מי ששפך דמים?

¹⁸ רק אז ייסגר החשבון עם הרוצחים?

¹⁹ מעציב לסיים במדרש פסימי זה הקובע שבעצם, אין הצו הבסיסי של איסור שפיכת דמים והענישה עליו, מתקיים בחברה האנושית. ולצערנו גם פה במדינת ישראל "משרבו הרוצחים". הרבה בני אדם נהרגו ומתו בשקט על מיטותיהם. במיתתם ולא במיתתם המגיעה להם. לעתיד לבוא יפסק הרצח או ייסגר החשבון. ואין נחמה לאם על הדם של האחים שני בניה, גם אם פסק לתסוס.

"כי בצלם אלהים" – דוגמת אלהים לא תקלל. "עשה את האדם" – שיהא דיין ושופט לירא ממנו.²⁰

שבת שלום וחודש טוב וגשמים בעיתם וכתיקונם מחלקי המים

מים אחרונים: תם הדף ולא נשלם העניין. ראה איכה רבה ב ד, ד טז וכן קהלת רבה י א על הדם התוסס של זכריה, עד שנבזזרדאן הרוצח הגדול, ששחט עליו שמונים אלף פרחי כהונה, חזר בתשובה בעקבות הפסוק שלנו. וראה עוד תנחומא לך לך יט על אברהם שחשש ששפך דמים במלחמת ארבעת המלכים, קטעי מדרשים - גניזה (מאן) עמוד סג על השטן שטען כנגד אברהם בעקידה שהוא שופך דמים, מדרש שכל טוב בראשית לז על ראובן שמזהיר את האחים על שפך דם על בסיס הפסוק שלנו ועוד.

²⁰ ואולי כבר הקדים רש"י את חזקוני בפירוש לפסוק: "אם יש עדים המיתוהו אתם. למה? כי בצלם אלהים עשה את האדם". ופירוש אונקלוס שחורג כאן מתרגום מילולי בסיסי: "דייטוד דמא דאנשא בסהדין על מימר דייניא דמיה יתאשד ארי בצלם אלהים עבד ית אנשא". ואולי קדם לכולם רס"ג בו פתחנו. הדגש הוא על הדיינים, רק הם "באדם" שרשאי לשפוך דם אדם. רוב מניין ובניין של המדרשים והפרשנים מבינים את החצי השני של הפסוק המנמק: "כי בצלם אלהים עשה את האדם" שכוונתו על האדם הנרצח. ואין להתפלפל ולהקשות מה עם צלם אלהים של הרוצח (כפי שאולי ניתן להבין מדברים רבה לעיל: נמצאו הכל הורגים ונרצחים בחייהם), שהרי פשיטא שהרוצח לא רק מיעט בדמות המלך – האדם שרצח, אלא גם בדמות עצמו ובטל ממנו צלם אלהים. אך ניתן גם להבין אחרת. שהנימוק בפסוק: "כי בצלם אלהים עשה את האדם", אינו על הנרצח ובודאי לא על הרוצח, אלא מכוון לבית הדין שנקרא "אלהים" שידון דיני נפשות. "כי בצלם אלהים עשה את האדם" – את השופטים, את המערכת האנושית האחראית על החקירה, התביעה, העמדה לדין ועל הענישה. יכולת בני האדם וסמכותם להעניש בכלל, להעניש בנטילת חיים של מי שנטל חיים בפרט, היא משום שהם נבראו בצלם אלהים. הציווי מוטל על החברה האנושית לטפל בעוולות בין אדם לחברו ובין אדם לחברה, ובכללם פשע הרציחה. רק לה החובה והסמכות לדון ולשפוט רוצחים, רק בני האדם יעשו זאת. הקב"ה לא יתערב – רק החברה האנושית המצווה "שופטים ושוטרים תתן לך".